

Bonus Nuntium

A Koszta József Múzeum tudományos, muzeológiai, művészeti és művelődési online folyóirata

Szentes városszerkezetének alakulása a 18. századtól a 19. század végéig

Balog Lajos*

*Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára Szentesi Fiókleveletára

Rezümé

Szentes városának dinamikus fejlődése a török kiűzése után indult meg. A 17.-18. század fordulóján báró Harruckern János György – a délvidéki törökellenes harcok élelmezési főhadbiztosa - kapta meg a település környéki birtokokat az uralkodótól jutalom gyanánt. A földesúr jelentős kedvezményekkel csábította vissza a helyieket, sikeresen kezelte a vallási különbségeket. A fejlődéshez a legnagyobb mértékben az a körülmény járult hozzá, hogy Szentes lett a délvidéki harcok miatt a császári hadsereg élelmezési központja.

A város folyamatosan terjeszkedett a négy égtáj irányába, az évszázadok folyamán a város vezetése mindig próbálta a lehető legegységesebb közigazgatást kialakítani. Először a kerületeket alakították ki, folyamatosak voltak a házszámozások és az egységes rend kialakítása. A 18. század folyamán egyre több és pontosabb térkép is készült, amelyen a változásokat pontosan jelölték.

Az 1850-es és 1860-as évektől kezdve kezdődött el az átlátható igazgatás kialakítása, amelyre főleg az adózás átláthatósága miatt volt szükség. A dualizmus korában pedig tulajdonképpen az építkezésekkel – Megyeháza, Petőfi Szálló stb. - kialakult a mai városkép. A századfordulón lezajlott rendezés következtében egy modern, közigazgatásilag rendezett várost sikerült kialakítani, minden esetleges hibája ellenére. A városi vezetés sokáig küzdött azért, hogy egy átlátható rendszert alakítson ki, és bő száz év alatt sikerrel végrehajtották a terveiket.

Bevezetés

A 21. században a gyorsan fejlődő számítógépes technológia következtében megindult a levéltárakban őrzött iratok digitalizációja. Magyarországon az Arcanum nevű cég jár az élen az iratok feldolgozása terén. Ezek következtében a történettudomány tekintetében is új lehetőségek nyíltak meg az utóbbi években. A feldolgozott georeferált – a szkennelt raszterhez

térképi koordinátákat rendelünk, így a ma is használatos vetületben tudjuk használni, akár a jelenlegi térképekre rávetítve – térképek közül a leghasznosabbnak a Habsburg állam által készített 18.-19. századi katonai felméréseket lehet tekinteni, ugyanis ezek részlet gazdagon ábrázolják magát a város környékét is és tájolás tekintetben is pontosak. A Szentesi Levéltárban fellelhető kataszteri térképek és a tervtárban található a város szerkezetéről készült térképek segítségével tudjuk rekonstruálni a település területén végbemenő változásokat. A török kiűzése teremtette meg az ország - benne Szentés – számára a lehetőséget az újjáépítés és utána a fejlődés megkezdésére. Szentés számára a Harruckern időszak jelentette a fellendülést, utána folyamatosan terjeszkedett a város az évszázadok folyamán. A megyeszékhelyi cím elnyerése után – 1880-as évek – nagy építkezések kezdődtek, amellyel a mai Kossuth tér tulajdonképpen elnyerte a jelenlegi formáját, a későbbiekben egészen a századfordulóig pedig sikeresen rendezték az utcákat és az utcaneveket is. Cikkemben tehát a török kor végétől a 19. század végéig követném nyomon a város terjeszkedését és szerkezetének átalakulását.

Utca, utcanévadás, a város terjeszkedése

A török kor pusztításai – Szentest az ellenséges csapatok többször elpusztították – után a város fejlődésére, újjáépülésére pozitívan hatott az 1716 és 1718 között lezajlott délvidéki, törökök ellen viselt háború. Az élelmezési főhadbiztos, báró Harruckern János György a településen rendezte be a császári hadsereget élelmezési központját. Itt sütötték a kenyeret és itt halmozták fel a hadsereg számára olyan fontos élelmentartalékokat. A lakosság emiatt gyorsan gyarapodott mind számban, mind vagyonban. Ezzel együtt járt a folyamatos terjeszkedés is.¹ Szentés városának régi, középkori központja a mai Termálfürdő környékén lehetett. Innen terjeszkedett szét a város minden égtáj irányába. Egy kis halászfaluból sikerült várossá fejlődnie az évszázadok során. Az ugrásszerű fejlődést tehát a 17. és 18. század fordulója hozta el. Térképek sajnos ezekből az időkből sem állnak rendelkezésre, az első igazán használható, amelyek alapján következtetni tudunk a városképre, egy 1752-ből való dokumentum.

A korábbi évszázadokra vonatkozólag az utcákról és az utcanévadásról nagyon kevés, azt is mondhatni semmilyen információ nem áll rendelkezésünkre. Az nyilvánvaló, hogy a középkori ember is valamilyen formában megnevezte az általa ismert utakat, utcákat – másképp

¹ Labádi 1989., 8. o.

nehezen tudtak volna egymásnak pontos útbaigazítást adni. A város a török időket 1694-re heverte ki teljesen, ekkor szerveződött újjá a település.²

Eleink a református templomköré kezdtek el építkezni. A fejlődést elősegítette Harruckern János György, aki kedvezményekkel – élelmiszerekkel ellátta az újonnan letelepedőket, adójukat megelőlegezte, vallásszabadságot biztosított stb. – csábította a környékre az új lakosokat.³ A báró érdemei elismeréseként és kincstári tartozás fejében kért az uralkodótól Békés és Csongrád megyében található birtokokat. A város felvirágzása és a népességszám ugrásszerűen gyarapodása a 18. század elejére, Harruckern földesúri időszakára esett.⁴ Ugyanebben az időszakban jelentek meg az első házsorok is a Kurca partján. Igazolhatóan 1731-ben már 4 házsorral rendelkezett a város. Ezek nem tagolódtak a mai értelemben vett klasszikus utcákra, ugyanis házsorokat még nem helyeztek el az épületeken. A négy házsorról az adószedés miatt is tudhatunk. A korabeli tisztviselő, Török György volt a megbízott "behajtó" ekkoriban, neki kellett pontosan vezetni, hol és mennyi pénzt sikerült összegyűjtenie a város számára.⁵

Adószedői könyvecskéjében a négy szervezett sorról a következőket állapította meg. Az első sorban 71 ház volt található, a második sorban 33, a harmadikban 54, a negyedik sorban pedig 172 darab. Ezeken kívül megjegyzi még, hogy voltak különálló vagy magányos házak is. Ezen utóbbiak a sorra nem szerveződött lakóépületeket jelentették. A dokumentum alapján tehát ki tudjuk számolni, hogy Szentesen összesen 357 lakóházat tartottak nyilván.⁶

A korabeli házak és utcák a következőképpen nézhetek ki. A telek egyik végén találjuk a lakóházat, ezek alkották a sort. A telek másik vége üres volt, lakóépület nem volt rajta. Tehát a telek egyik vége alkotta csak az "utcát", két út vagy utca között csak egyetlen sor ház volt. Minden sorban egy esküdt lakott, ők voltak a tizedesek. Minden utca alkotott egy tizedet, ebből nőtt ki a későbbi felosztási rendszer is, a tizedek szerinti beosztás.⁷

1733-ban átrendeződött a negyedik sor és egy újabb jött létre az ún. Külső-sor, amelynek köszönhetően 150 új házzal gyarapodott a város. A következő években tulajdonképpen minden évben egy új házsor alakult ki. A Kurca felső folyása melletti házsortól keletre alakult meg az Ötödik sor. A folyó partján álló sort, 1745-től nevezték Kurtza-sornak, amelynek korábban 1. sor volt a neve. Ugyanebben az évben – 1733-ban – megalakult az Ötödik- és Hatodik sor is. A

² Barta – Páhi 1980., 9. o.

³ Labádi – Siposné 2013., 44-45. o.

⁴ Labádi 1989., 8. o.

⁵ Barta – Páhi 1980., 9.--10. o.

⁶ Barta – Páhi 1980., 9. o.

⁷ Uo.

kettőn kívül még egy új ház sor jön létre, ez lett az új Külső-sor az előbb említett Ötödik sor helyett. Ezzel párhuzamosan a városmagtól dél felé indulva terjeszkedett a város.⁸

1745 és 1749 között 5 új utca jött létre és egy új városi egység is megalakult. 1745-ben 52 új házat építettek a Kis-ér melletti, az arról elnevezett Kis-ér sorban. Két évvel később egy új egység alakult, az Ötödik- és Hatodik sor között, ennek neve Üstök-szeg lett. Az utóbbi nem az 5. és 6. sorból szerveződött, hanem teljesen önállóan jött létre. 1749-ben felépült a Temető sor, amely a Hatodik sor mellett volt található és felépült a Végső sornak nevezett – vélhetően a város akkori határán elnyúló – is. Délen a Kis-ér sor után 43 új ház épült, de még nem szerveződött sorra.⁹

1750-től kezdve több forrás áll a rendelkezésünkre, hogy a gyarapodó város utcáit rekonstruáljuk. A Református „ekklézsia” története is felsorolja a korai Szentés utcaneveit. Az 1801. évi bejegyzés alatt olvashatjuk, hogy az utcáknak nem volt meghatározott neve akkoriban, a lakosok megelégedtek a település három részre való felosztásával. A 18. században a nagyobb egységeknek a nevei a „Felső Párt”, „Alsó Párt” és „KisÉr” voltak. A református „ekklézsia” története szerint csak a nagyobb, jelentősebb utcákat nevezték el. „{...} Kurtza I^{ső}, 2^{dik} 3^{dik} sor, hajnal uttza, fábiányi uttza, Üstök szeg, Kis Ér sor {...}” nevezetű utcákat emelték ki a többi közül, de ezekről az író szerint az akkor élők már mit sem tudtak. A szerző az 1748-as állapotokat rögzítette.¹⁰

Az első jól használható térkép 1752-ből való. Az 1928-as, Nagy Imre által szerkesztett monográfia közli a térképet, amelyet egy bizonyos Ruttkai mérnök készített. Nagy Imre közlése szerint a két templomos városban – református és katolikus – a következő utcák léteztek: Tóth József-, Kiss Bálint-, Báró Harruckerr-, Horváth Mihály-, Horváth György-, Petőfi- és Sarkadi Nagy Antal utca. Egy 1927-ben készült térkép¹¹ és a monográfia alapján – az ugyanis az 1928-as állapotokra hivatkozik – pontosan be tudjuk határolni az 1752-ben meglévő várost. A térképrészlet alapján, a kék színnel jelölt I. kerület volt az akkor már létező városrész. A Ruttkai mérnök által elkészített 1752-es térkép nem jelöl utcaneveket.¹²

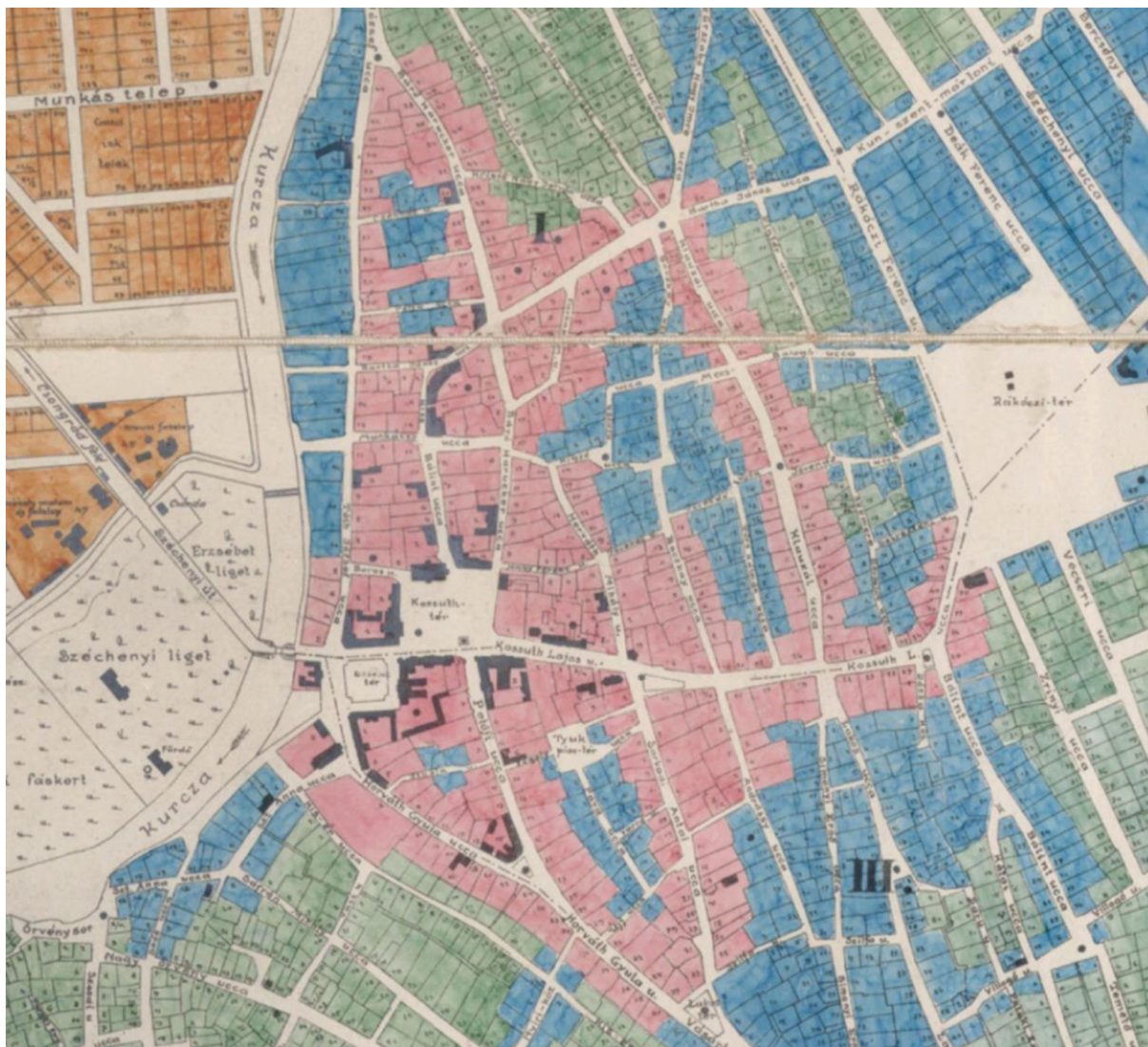
⁸ Barta – Páhi 1980., 10. o.

⁹ Uo.

¹⁰ Ekklézsia II., Hatodik rész, Az Ekklézsia tagjairól I^{ső} szakasz. Az Ekklézsiában lévő Famíliák névsora.

¹¹ Szentés 1927., CsmL\Szf, Szvt 34_002.

¹² Nagy 1928., 129. o.



1. ábra: Szentes központi magja 1752-ben, Nagy Imre könyve alapján

A 18. század közepi térkép szerint tehát a város északi felében hét sor létezett, a déli részeken a Kis-ér mellett a Kis-ér sortól keletre négy új házsor jött létre. A lakosságszám a 18. században folyamatosan gyarapodott. Egy 1715. évi összeírás szerint 1380 fő volt a város lélekszáma.¹³ A település népességszáma 44 évvel később 1759-ben 5000 fő volt. A század második felére, 1785-re a lakosságszám elérte a 8996 főt. Ennek a folyamatos gyarapodásnak volt köszönhető a folyamatos terjeszkedés. A déli részen újabb utca szerveződött, *Új utcza* néven. Az észak-nyugati részeken új házcsoport alakult ki a Kurca partján, a „Révbeliek” elnevezéssel. A későbbi Hajnal utca is létrejött ekkor a város észak-keleti végében.¹⁴

¹³ Az adózók nevei felsorolva, innen lehet következtetni a város lélekszámára. In: 1715 összeírás.

¹⁴ Barta – Páhi 1980., 10. o.

1778-ban a hivatalos közigazgatás is átvette a köznyelvben használt elnevezéseket és megjelöléseket. Kialakult az első és második tized, amelyet *Felső Résznek* neveztek el. Ez a mai Felsőpártnak felelt meg. A harmadik és negyedik tized pedig az *Alsó résznek* nevezett területen alakult ki, amely a mai Alsópártnak hívnak. A két nagyobb egységet – Felső- és Alsó részt – egy mocsár választotta el egymástól, amely a mai főutcán volt található. Eme természetes határvonal egyben két felekezetet is elválasztott egymástól. A Felső részen élő lakosság ugyanis az evangélikus, míg az Alsó részen élők a katolikus egyházhoz tartoztak. Ekkoriban már, a 18. század második felében, a házaknál folyamatos számozást alkalmaztak, de néha évente újra kellett számozni a házakat a gyors gyarapodás miatt.¹⁵

A mai főutcától északra fekvő városrészt nevezik Felsőpártnak, amelyről 1740-ből már van adatunk. A városrészben volt akkoriban egy leányiskola, a református "ekklézsia" történetében a következő közlést olvashatjuk: "*Itt illik feljegyeznünk az Ujj Leány Oskolának a felső párton lett felállításának alkalmatosságát{...}*".¹⁶ Az itt épült templom építésén munkálkodó utcák neveit is tudjuk. Az 1746-ban épült templomot a Kisér sor, Kurca sor, Kurca második sor, Harmadik sor, Negyedik sor, Ötödik sor és a Felsőpárti sor lakosai építették. A Felsőpárt nem tartozott a legősibb településmaghoz, amely a Kurca-partot foglalta magában, a mai I. és II. kerület. Az Alsópárt a mai III. kerületet foglalja magában, tengerszint feletti magassága pedig a mai Fürdő területével vetekszik, tehát az árvízzel szemben ez a rész is jó menekülőhelyet biztosított.¹⁷



2. ábra: Szentes városa az első katonai felmérésen, a 18. század végén

¹⁵ Barta – Páhi 1980., 11-12. o.

¹⁶ Ekklézsia I., Nyolcadik rész.

¹⁷ Zsíros 1990., 9-10. o.

Visszatérve az utcák gyarapodására, a gyors ütemben megjelenő új utcákra és házsorokra bizonyíték, hogy 1780-ban 1054, míg 1801-ra már 1765 lakóház épült fel. Az utcanévadásra jellemző, hogy általában földrajzi nevekhez kapcsolódtak, a városban található egy-egy helyhez viszonyítva nevezték el az utcákat, házsorokat. A legfőbb ok, amelyre visszavezethető a névadás igénye az adószedés volt, mivel a pénzügyekről – melyik háztól, mekkora összeget sikerült beszedni – pontos nyilvántartást kellett vezetni.¹⁸

A 19. század első negyedének utcanév használatáról nincsenek hivatalosan feljegyzett adataink. 1835 és 1848 között viszont a gyarapodás lelassult, mivel az örökváltás szerződés megkötése után a tanács megtiltotta új házak építését. Az 1840-ben elkészült térkép szerint a városnak akkor 66 utcája és – Nagy Imre szerint 2344 ház volt található¹⁹ – 2344 háza volt. A Barta László és Páhi Ferenc adatai szerint 1848-ban már csak 2313 ház létezett, amely láthatóan kevesebb, mint a nyolc évvel korábbi szám.²⁰

1838-ból tudunk egy árverésről is. Ekkor a tanács 4 vendégfogadó és harminckét kocsmá használatát árverezte el. Ezek között a nevek között későbbi utcanéveket is találunk, ilyenek például a Csillag, Villogó stb. Az árverési jegyzőkönyvben mind a négy, akkoriban létezett tized utcanéveit is megtalálhatjuk. Ekkor már nemcsak földrajzi nevekhez, hanem a lakosok által ismert személyekhez is kötötték az utcanéveket. Ilyen volt az Első tizedben a *Hanka János utzája*, a Második tizedben a *Balog Mihály utzája* vagy a Negyedik tizedben megemléített *Árvai Antal utzája*. Ha nem személyekhez, akkor kapcsolódhatott egy-egy fontosabb intézményhez vagy épülethez az utcanév, ilyen volt a *Lakos Ferenc malma környéke* (Második tizedben) vagy a *Cath. templom alóli utza*. A példaként felsorolt – és jegyzőkönyvben szereplő összes többi – utcák helyétnehez pontosan a 19. század közepén készült térképeken, ugyanis a személyekhez kötött elnevezések egészen addig maradtak meg, amíg az illető el nem halálozott. Utána viszont a helyiek új nevet adtak az utcának, így a később készült térképen – 1860-es – megjelenő utcanévek és az 1838-ban elkészített jegyzék alapján nem lehet egyértelműen beazonosítani az utcákat.²¹

A tartós utca- és városrendet 1850 és 1870 között alakították ki. Ekkoriban az utcanévadás már általános szokássá válik, névtelen utca alig akadt a városban. Szentes város tanácsa felülről, városvezetési szintről kívánt rendet teremteni a névadás tekintetében. Céljuk az volt, hogy a helyiek által alkalmazott önkéntes névadás háttérbe szoruljon vagy teljesen eltűnjön, ezáltal a

¹⁸ Barta – Páhi 1980., 12. o.

¹⁹ Nagy 1928., 129. o.

²⁰ Barta – Páhi 1980., 13. o.

²¹ Barta – Páhi 1980., 13-14. o.

vezetők számára is követhető rendezett település jöjjön létre. Már 1850-ben utasították a városi mérnököt – Kocsis Pált – hogy az utcák számozását egész számokra egészítse ki, ugyanis eddig a pontig a törtszámok voltak túlsúlyban. Ezenkívül a házak megszámozásához szükséges táblákat Nyíri Józsefre bízta. Erre a rendezésre a népszámlálás miatt volt szükség, amely az adózás- és katonai ügyek miatt volt fontos. A városon belül ennek hatására folyamatos számozás alakult ki, a számtáblákat sikeresen felszögezték. Amit változatlanul hagytak, az a tizedbeosztás volt. A népszámlálás szerint, 1850-ben a város lélekszáma 22147 fő volt. Az utcaneveket nem jegyezték le a népszámlálás alkalmával.²²

1857-ben újabb népszámlálást rendeltek el, ismét Kocsis Pál mérnököt bízta meg a városi tanács a munkálatok elvégzésével. A feladat az utcanevek kiigazítása, és egy névjegyzék benyújtása volt a városi tanácsnak. A polgármester külön rendelete értelmében a számtáblákat is le kellett cserélni egy jobban olvasható fajtára. 1857 novemberében megtörtént az újraszámolás és a táblák újrafestése. A Kurca-parti sortól kezdve 1-től folyamatosan felszámolták a lakóházakat. Sajnos ez az összeírás is csak a pillanatnyi állapotot volt képes rögzíteni. Az átépítések, bontások és az új házak építése következtében a kialakított új rend gyorsan felbomlott. Gyakran azt sem lehetett megállapítani egy ház melyik tizedbe tartozott. 1868-ig emiatt sajnos nem is sikerült rendezni a város belterületét. A hét évvel korábbi összeíráshoz képest a lélekszám 26094 főre emelkedett.²³

Az 1850-es években a fentebb már említett Kocsis Pál, nemcsak a város utcáit rendezte és mérte fel. 1850-51-ben Kistökét, Felső- és Alsórétet, a Nagynyomást, Szentlászlót, a Berki részt, a majorsági földeket, Fertőt, Ecsert, Mucsihátat, Eperjest és a Királyság földjeit mérte fel és osztotta ki.²⁴

Az 1857-es állapotokról Kocsis Pál mérnök készített egy kimutatást, amelyet össze lehet vetni az 1861-ből való térképpel s Páhi Ferenc által – azóta sajnos elveszett dokumentumokból – kigyűjtött utcanevekkel és névtáblákkal. Ebből a hármas összehasonlításból, az eltérések miatt, nem lehet pontos képet adni a városképről. Két táblázatban találhatjuk meg a 19. század közepi utcaneveket. Az elsőben a felsőparti, a másodikban az alsóparti utcákról kaphatunk egy képet. Az utcanevek írásmódjában találhatunk eltéréseket akár háromféle alak is szerepel.²⁵

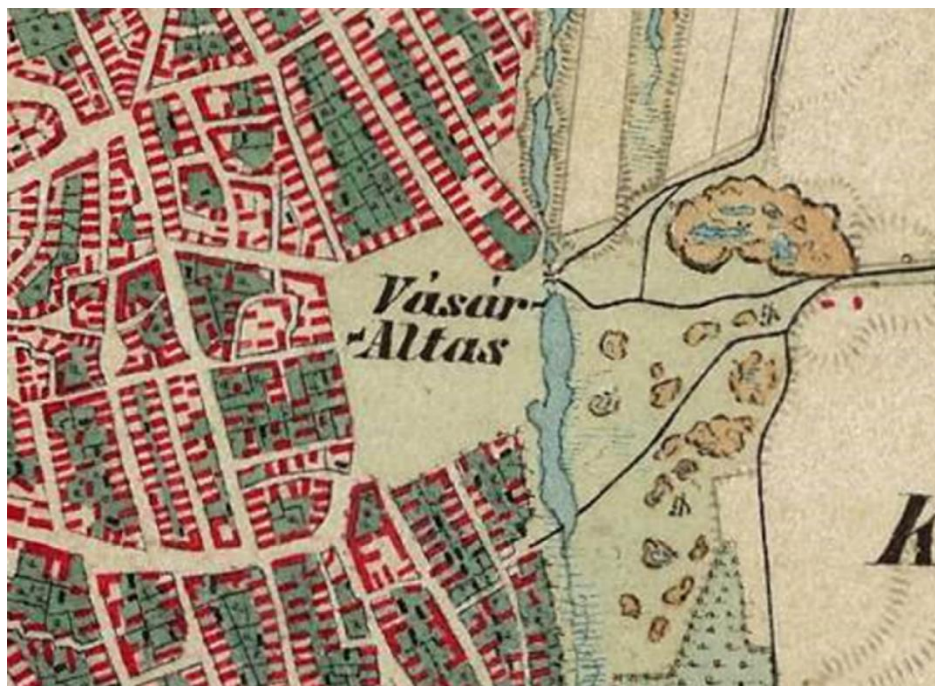
²² Barta – Páhi 1980., 14-15. o.

²³ Barta – Páhi 1980., 15. o.

²⁴ Nagy 1928., 132. o.

²⁵ Barta – Páhi 1980., 15-17. o.

A felsőpárti részen 1857-ben létezett, de nem volt elnevezve az akkori Görgös utca, Dóci köz, Fő tér és a Vásár tér sem. A második katonai felmérésen a Vásár tér „*Vásár Altas*” néven van jelölve. Az 1860-tól a térképeken már egységesen Vásár tér névvel illették.²⁶



3.-4. ábra: A Vásár tér az első katonai felmérésen és 1860-ban

²⁶ Szentes 1860., CsmL\Szf, Szvk17_002; II. EKF, Kataszter XIX., <https://mapire.eu/hu>; Barta – Páhi 1980., 15. o.



5. ábra: Görgös utca 1860-ban

A Görgös utca – amely a mai Batthyány utcának felel meg – neve többször megváltozott. 1860-ban *Görgös útca* volt a hivatalos neve.²⁷Három utcát is keresztez a mai napig, amelyek közül egyedül a Nagy Görgös utcának ugyanaz a neve 1860 óta. A másik két utca közül a Kis Görgös utca a mai Bálint utcának felel meg. A három közül a legkeletebbi utca a Kis Utca. 1860-ban még egy hosszú utcát jelez a térkép a Kurcza parti utcától kiindulva, amely a Szél utcáig tart.²⁸ A kataszteri térképen az utca északi fele Borza utcza lesz, míg a déli fele a Nyíri utcza nevet kapja.²⁹ 1895-ös térkép Kis utcaként említi ismét, egybevonták a két részét ismét.³⁰ Az utcák mai elnevezése a kataszteri térképen szereplő

utcaneveket követik.

A Fő tér – a mai Kossuth tér – a második katonai felmérésen vehető ki elsőként. Elnevezve nincs, de a tér ekkorra már kialakult. 1860-ban *Fő tér* néven jelzi a térkép,³¹ a kataszteri felmérés *Kossuth térként* hivatkozik rá.³²Ekkor már látható az 1882 és 1883 között felépült Vármegyeháza³³ és a Városháza épülete is. 1895-ben azonban egy új név jelent meg a *Piacz tér* elnevezés.³⁴ A kataszteri térkép és az előbb megemlített térkép a díszkutat is jelöli, amelyet szintén az 1880-as években építettek fel a téren,³⁵ a Vármegyeháza előtt. Érdekes különbség a két térképen, hogy a később készült térkép a Kossuth-szobrot nem jelzi a téren.³⁶ Napjainkban a Kossuth tér elnevezés maradt meg a hivatalos használatban.³⁷

²⁷ Szentes 1860., CsmL\Szf, Szvk17_002.

²⁸ Uo.

²⁹ Kataszter XIX., <https://mapire.eu/hu>.

³⁰ Szentes 1895., CsmL\Szf, Szvt25_001.

³¹ Szentes 1860., CsmL\Szf, Szvk17_002.

³² Kataszter XIX., <https://mapire.eu/hu>.

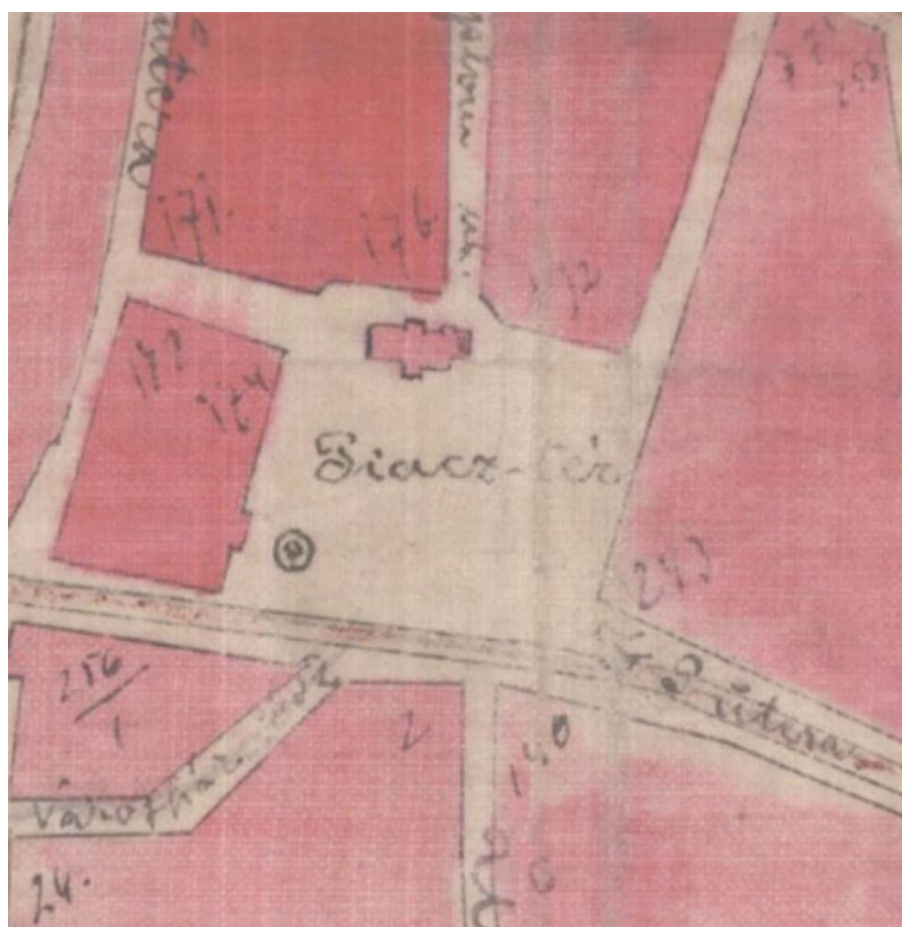
³³ Labádi 2016., 14. o.

³⁴ Szentes 1895., CsmL\Szf, Szvt25_001.

³⁵ Labádi 2012., 40. o.

³⁶ Szentes 1895., CsmL\Szf, Szvt25_001.

³⁷ Jelenkori Szentes és környéke a 21. században, <https://mapire.eu/hu>.



6.-7. ábra: Fő tér 1880-as évek és 1895-ben

Az alsópárti részen 1857 és 1860 között nem figyelhető meg nagy mértékű névváltozás. Az 1857-es rendezés alkalmával a városi tanács célként tűzte ki a zugok és közök megszüntetését. Az 1860-as térképen még sok kisebb utcát találhatunk. Ilyenek voltak akkoriban a *Kurcza köz*, *Nagy ág köz*, *Kertész köz*, *Kissér köz*, *Galamb zug*, *Csillag köz*, *Kisvölgy köz*, *Lakos köz*, *Szilfa köz*, *Bogár köz*.³⁸ Tehát az Alsópárton a rendezés nem járt igazán nagy sikerrel. 30 évvel később a kataszteri térképeken már a legtöbb kisebb zug eltűnik. Ekkorra már vagy megszüntették vagy átnevezték. Ilyenre példa a Csillag közből lett Csillag utca, a volt Csillag utcát pedig Simonyi Ernő utcára keresztelték át.³⁹ A későbbi térképeken megfigyelhető, hogy a sok kis köz és zug fokozatosan eltűnik, csak mutatóban marad egy-kettő. Manapság egyetlen fontos köz maradt meg, ez a Nyíri köz.

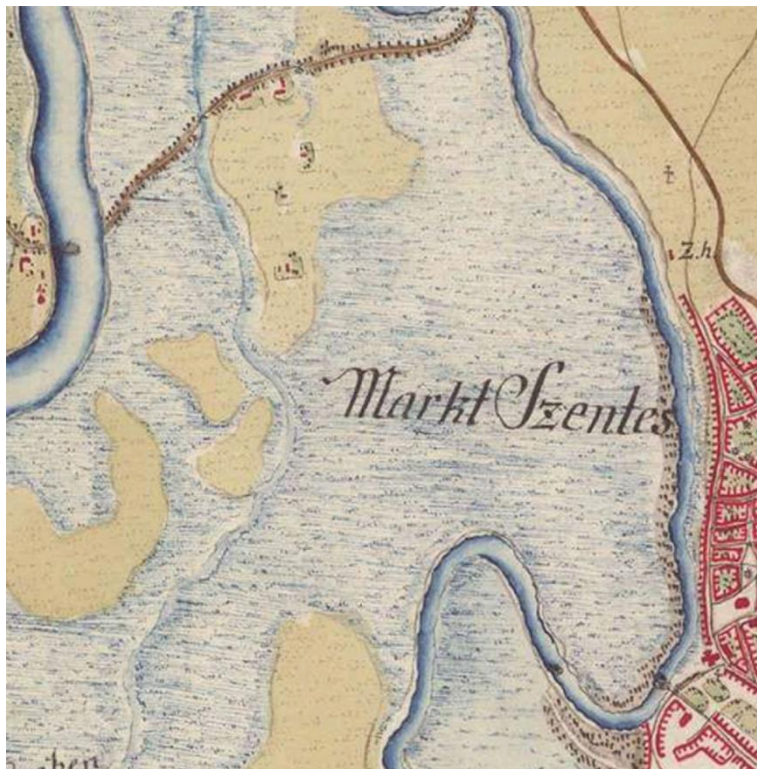
1860-ban, Széchenyi István halálának a hírére a városi tanács döntött egy ligetnek a létrehozásáról. A Kurcán túli szigetet nevezték el Széchenyi ligetnek, az ahhoz vezető – és egészen a Kuczori csárdáig kimenő – utat pedig Széchenyi útnak nevezték el. Rövid időn belül jelentős építkezések zajlottak, egy városi kert épült fel sétánnyal, fürdővel és vendéglővel.⁴⁰ A harmadik katonai felmérésen már megjelenik az építkezés nyoma, a kataszteri felmérés viszont már sokkal pontosabb képet ad – tulajdonképpen az egyik legpontosabbat. A ligettől dél-nyugatra egy faiskolát jelöl, a ligetben pedig láthatóak az épületek piros színnel és a rendezett kert a sétánnyal.⁴¹

³⁸ Szentes 1860., CsmL\Szf, Szvk17_002.

³⁹ Kataszter XIX., <https://mapire.eu/hu>.

⁴⁰ Barta – Páhi 1980., 17-18. o.

⁴¹ I.EKF, II.EKF, III. EKF, Kataszter XIX., <https://mapire.eu/hu>.



8.-9. ábra: Széchenyi-liget és a Kuczori csárdához vezető út az első- és harmadik katonai felmérésen (19. század második fele)

A felsorolásban új neveket is találhatunk, amik a valóságban nem voltak újak. Az összeírók a lakosok elmondása alapján írták le a neveket. Mivel a helyiek bemondásaira támaszkodtak egy-egy utcának, térnek eltérő elnevezéseket adhattak – pl. Fő utca – Nagy utca stb. Új utcaként tulajdonképpen a Vas utca, Selyem utca és a két Új utca jött létre. Egy teret is megemlítettek, melyet egy alkalmi névvel emlegettek. Ez volt a katolikus paplak és a városi magtár között levő ún. Processió – körmenet – tér, az 1860-as évek közepén.⁴³

Közben a város és környékének felmérése is tovább folyt. 1866-ban Török János az ártereket, Seress László és Hódy Lajos pedig Tés-pusztát – amely a várostól észak-nyugatra található – mérték fel és osztották ki. A réti földeket is újból felmérték Jándy Ferenc és Abaffy Zsigmond mérnökök segítségével 1868-ban.⁴⁴

1850 és 1870 között általános szokássá vált az utcanévadás. Névtelen utcák alig akadtak, mivel igyekeztek mindegyiket elnevezni. Az elnevezés jellemzően már a földrajzi eredetű nevekre korlátozódott, a személynevek használata, ha nem is teljesen de eltűnt. A házszámozásnál ragaszkodtak a folyamatos számozáshoz. A folyamatos átalakulás miatt az utcanévadás területén még mindig nem volt teljes rend, a népi elnevezések használatban maradtak. A későbbi évtizedekben a városi tanács próbálta egységesíteni az utcák elnevezését. Erre a folyamatra rögtön az első példa, az 1868-as rendezés, melynek alkalmával építkezési vonalakat jelöltek ki, célul tűzték ki a zugok megszüntetését és új utcákat – erre jó példa a fentebb említett Honvéd utca – kívántak nyitni. Ezekon kívül az utcák téglával való burkolását is elrendelték.⁴⁵

Az utcaneveket az 1880-as években elkészült kataszteri felmérés vette pontos nyilvántartásba. Szentest és környékét 1882 nyarán kezdték el felmérni, de még a következő évben is folytatódott a munka.⁴⁶ Bizonyos utcákra két nevet is felírtak a készítők. A feketével felírt nevet két piros vonallal áthúzták, mellé pedig feketével is írtak egy utcanevet. A *Szentest utcanevei* című könyvben található egy táblázat, amely –csak a Felsőpárt utcáit – az utcanevek változásait összegzi 1731-től. A térképpel összevetve azt a következtetést lehet levonni, hogy a két vonallal áthúzott nevek a lakosság által adott utcanevek lehettek. A fekete tintával felírt utcanevek pedig a városi tanács rendezési kísérletei lehetnek az elnevezésekre. Vannak olyan utcák is, ahol csak egy nevet olvashatunk mindvégig.⁴⁷

⁴³ Barta – Páhi 1980., 18-20. o.

⁴⁴ Nagy 1928., 132. o.

⁴⁵ Barta – Páhi 1980., 19-20. o.

⁴⁶ Török Enikő: Szentest részletes felmérése. In: Catastrum 2016. 3/4., 38-47. o.

⁴⁷ Barta – Páhi 1980., 61. o.; Kataszter XIX., <https://mapire.eu/hu>.



11.-12. ábra: Az utcanevváltozás jelölése a kataszteri térképeken

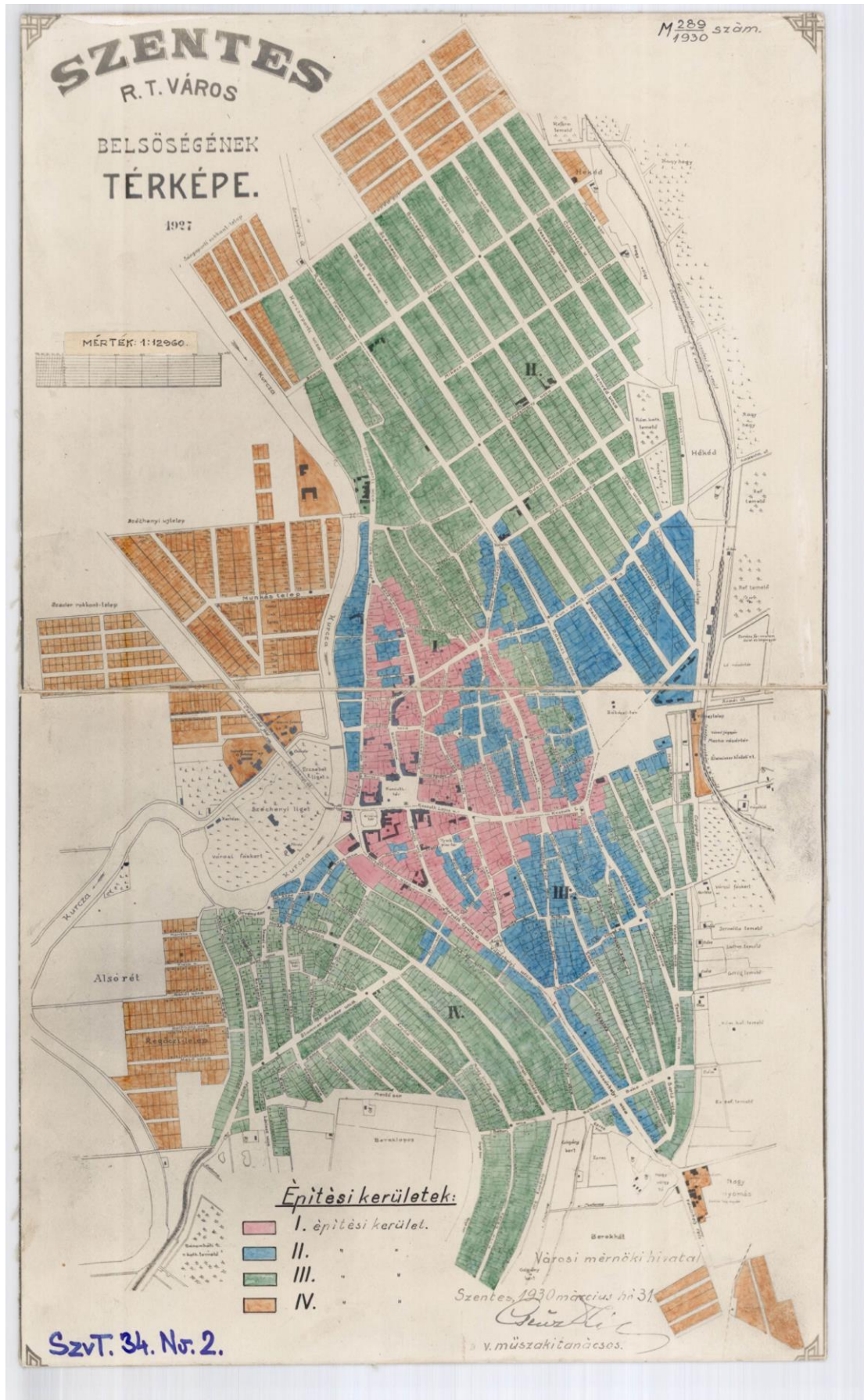
A város utcáit és belterületét a 20. század elején rendezték véglegesen. Az előző évtizedekben mindenféle javaslatot félredobtak, de 1906-ban egy átfogó rendezési elvet fogadott el a városi tanács. A rendezés elvei már 1903-ban megfogalmazódtak, a térképek pedig három évvel később készültek el. Sikerült pontosan elhatárolni a korábbi négy tizedet, új utcarendet kialakítani. A tized beosztást a kerületi beosztás váltotta fel, minimális változtatással. Az I. és II. tized a Felsőpárthoz tartozott, a III. és IV. tized pedig az Alsópárthoz. A sorszámozás tekintetében minden utcát újraszámoltak, egytől kezdve a számozást minden egyes utca elején. A Vásár tér neve Rákóczi térre változott, a korábbi Fő tér neve Kossuth térre változott 1892. szeptember 15-én. Ezeknek a tereknek a házait sorszámmal is ellátták, a többi téren a közelben lévő utcákhoz viszonyították a számozást. A négy kerületben, ha mindent egybevetünk, összesen 131 utca, de nyolc utca több kerülethez is tartozhatott egyszerre.⁴⁸

A rendezéssel párhuzamosan ekkor épült ki a villanyvilágítás a városban, az utcákat pedig szilárd burkolattal látták el. Új lakótelepek épültek és a városrészek rendezésével párhuzamosan a csatornahálózat is kiépült. Az utcaneveket egységesítették, személyekről nevezték el az utcákat, a magyar történelem nagy alakjai lettek erre a célra kiválasztva. Radikálisabb személyekről, illetve az aradi vértanúkról nem nevezték el utcákat.⁴⁹

Az 1906-ban lezajlott rendezéskövetkeztében egy modern, közigazgatásilag rendezett várost sikerült kialakítani, minden esetleges hibája ellenére. A városi vezetés sokáig küzdött azért, hogy egy átlátható rendszert alakítson ki, és bő száz év alatt sikerrel végrehajtották a terveiket. A későbbiekben történtek kiigazítások, de a mai település utcái és kiépítettsége ekkor alakult ki.

⁴⁸ Barta – Páhi 1980., 20-35. o.

⁴⁹ Barta – Páhi 1980., 39. o.



13. ábra: Szentes városa 1927-ben

Mellékletek



1.: A Fő tér 1860-ban



2.: A Fő tér a második katonai felmérésen



3.: A Széchenyi-liget és a Kuczori csárda a második katonai felmérésen



4. A Vásár tér a kataszteri térképen

IRODALOM:

- Barta – Páhi 1980. Barta László és Ferenc Páhi. Szentes utcanevei. Csongrád megyei könyvtári füzetek 12. Szeged: Somogyi-Könyvtár, 1980.
- Catastrum 2016. 3/4 Catastrum, Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat, Herman Ottó Intézet, 2016., 3. évfolyam, 4. szám
- Labádi – Siposné 2013. Labádi Lajos, Siposné Miskolczi Gyöngyi és Szent Erzsébet Katolikus Általános Iskola és Óvoda: A szentesi katolikus iskolák története, 1772-2012. Szentes, Szent Erzsébet Katolikus Általános Iskola, 2013.
- Labádi 1989. Labádi Lajos: Szentes címertörténete, Szentes, Városi Könyvtár, 425-ös Emlékbizottság, 1989.
- Labádi 2012. Labádi Lajos: A szentesi díszkút története, Szentesi Műhely füzetek, Szentes Városi Kvt. Nonprofit Közhasznú Kft., 2012.
- Labádi 2016. Labádi Lajos: A szentesi városháza építéstörténete, Szentesi műhely füzetek, Szentes, Városi Könyvtár, 2016.
- Nagy 1928. Nagy Imre (szerk): Szentes, Magyar városok monográfiája III. kötet, Budapest, Magyar városok monográfiája kiadóhivatala, 1928.
- Zsíros 1990. Zsíros Katalin: Szentes földrajzi nevei. Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből. Szentes, Szentes Városi Tanács Művelődési Osztály, 1990.

FORRÁSOK:

1715 összeírás	1715. évi országos összeírás, Arcanum, DVD lemez, 2004.
Ekklézsia I.-II.	Takács, Edit. A szentesi református ekklézsia története, 1700-1825. Szentes, 2001.
I. EKF	Első katonai felmérés, 1782-1785., https://mapire.eu/hu .
II. EKF	Második katonai felmérés, 1819-1869, https://mapire.eu/hu .
III. EKF	Harmadik katonai felmérés, 1869-1887, https://mapire.eu/hu .
Kataszter XIX.	Habsburg birodalom kataszteri térképek, XIX. század, https://mapire.eu/hu .
Szentes 1860	Szentes térkép 1860, CsmL/Szf, Szvk17.
Szentes 1895	Szentes térkép 1895, CsmL/Szf, Szvt25.
Szentes 1927	Szentes térkép 1927, CsmL/Szf, Szvt34.

Summary

Lajos Balog

The dynamic development of the city of Szentes began after the Turkish expelled. In the end of the 17th-18th centuries, Baron János Harruckern received the settlements and there peripheric lands from the king as a reward. The landlord has attracted significant discounts to the locals, successfully treating religious differences. To the greatest extent development was contributed to the fact that Szentes became the food center of the Imperial Army due to the war of the south-west.

The city continued to expand towards the four celestial landscapes, and over the centuries the management of the city has always tried to create the clearest possible administration. In the first place, the districts were formed, the building of house numbers and the creation of a unified order were continuous. The in the course of the 18th century, a more and more accurate map was created, where changes were accurately nominated.

Starting from the 1850th and 1860th years, the establishment of transparent management, which was necessary mainly due to tax transparency, started. In the era of dualism in fact, the construction site – County House, Petőfi Hostel, etc. - today's cityscape has evolved. Due to the order of the turn of the century a modern, administratively arranged city has been constructed, despite all its possible faults. Urban leadership struggled for a long time to develop a transparent system but successfully completed their plans in hundreds of years.